

MARKAZIY QIZILQUMDAGI LYAVLYAKAN KO‘LINING
MINERAL TUZLARI

Ikromova Hilola O‘ktamboy qizi

Navoiy innovatsiyalar universiteti

Konchilik ishi ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Mirzayev Bahovuddin Abdurazzoqovich

Navoiy innovatsiyalar universiteti

“Tabiiy va texnika fanlari” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Markaziy Qizilqum cho‘lining tuzli ko‘llari haqida ma’lumot berilgan, hududning o‘rganilganlik tarixi yoritilgan va hududning umumiy ko‘rinishi xaritasi keltirilgan. Lyavlyakan ko‘lining geologik kesimi keltirilgan. Ushbu hududda qo‘shimcha geologik qidiruv ishlarini o‘tkazish zarurligi asoslantirilgan.

Kalit so‘zlar: Mineral tuzlar, geologik kesim, geologik qidiruv, geologik xarita, kimyoviy tarkib, mutloq balandlik.

Mineral tuzlar xalq xo‘jaligida keng qo‘llaniladi. Masalan, osh tuzi va uning hosilalari 1500 xil ishlab chiqarishda qo‘llaniladi. Shuningdek, xloridli, sulfatli, karbonatli, gidrokarbonatli va boshqa tuzlar ham keng qo‘llaniladi.

Mineral tuzlar - bu ochiq suv havzalarida suv bug‘lanishi paytida cho‘kadigan suvda eriydigan minerallardan (galogen bug‘lanishlar) iborat tog‘ jinslari.

Qazilma mineral tuzlarning o‘tmishdagi va hozirgi konlari kimyoviy tarkibi, geologik tuzilishi va hosil bo‘lish sharoitlarining xilma-xilligi bilan ajralib turadi [6].

Markaziy Qizilqum hududida antropogen davriga mansub galogen havzasi tipidagi shakllanish rivojlangan. Bu yerda tabiiy mineral tuzlarning shakllanishi sodir bo‘layotgan quyidagi zamonaviy tuzli ko‘llar aniqlangan:

Lyavlyakan I ko'lining sharqida kichik ko'llar (taxminan 150x200 m) joylashgan bo'lib, ular Lyavlyakan II, III, IV, VI va VII deb belgilangan. Ulardan eng kattasi, Lyavlyakan V ko'lining o'lchami 200x300 m (2-rasm).

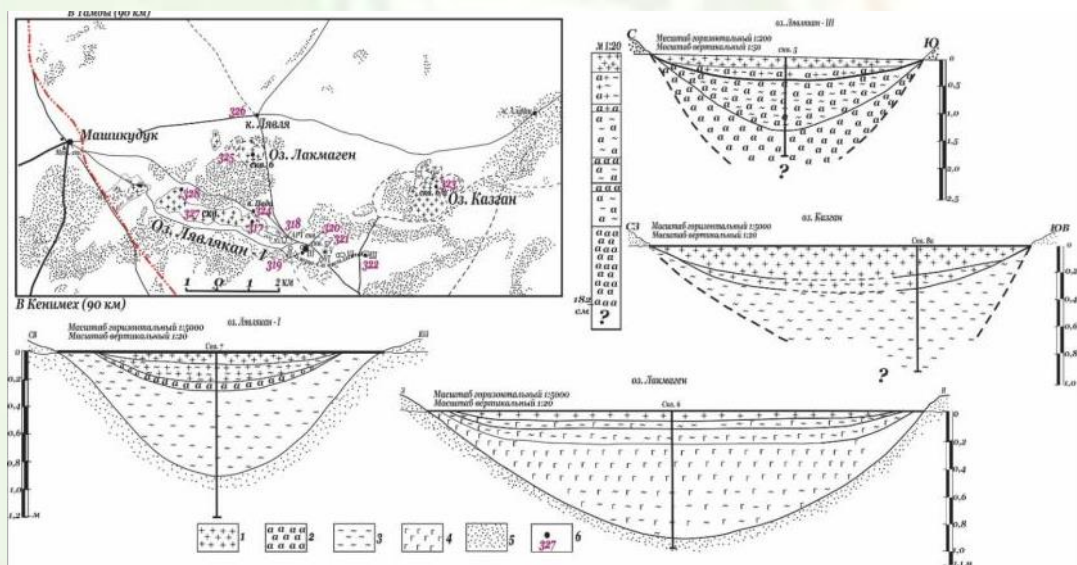
Ayrim ko'llardagi tuzlarning qalinligi kichik 2-3 m, Lyavlyakan II, III, IV, V va VII ko'llarida esa 3 dan 6,7 m gacha (V ko'lda). Ko'l cho'kindilari ostidagi tub gillari faqat ikkita ko'lda, Lyavlyakan III va V ko'llarida uchraydi [1-6].

Lyavlyakan I ko'lining mutlaq balandligi 193 m, unga tutash tepalikli tepaliklar esa 30-50 m ga etadi.

Qolgan ko'llarda odatda ko'l loyqa cho'kindilari ostida sezilarli qalinlikdagi qum qatlami (IV ko'lda 8 m dan ortiq) yotadi. Paleogen tub jinslari ochiq joylarda qum qalinligi 20-150 sm ni tashkil qiladi.

Ko'llardagi loysimon cho'kindilar ko'pincha tuzlardan pastda joylashgan yoki ular bilan birikib ketgan. Eng katta loy qalinligi Lyavlyakan III ko'lida qayd etilgan, u yerda u 1 metrni tashkil qiladi. Loy tarkibida deyarli har doim tuz kristallari - galit, astraxanit va gladberit qo'shilishi mavjud. [5-6]

Barcha tuzli ko'llar qumli barxanlar halqasi bilan o'ralgan bo'lib, ulardan janubiy qirg'oqlar bo'ylab buloqlar oqib kelib, ko'llarni oziqlantiradi.

2-rasm. Lyavlyakan ko'lidagi astraxanit va galitning tuzilishi hamda joylashish sxemasi.

1-galit; 2-astraxanit; 3-loylar; 4-gips; 5-qum; 6-kuzatuv nuqtalari

Ko‘l yotqiziqlarining litologik tarkibi quyidagicha: Qozg‘on IV ko‘lidan tashqari barcha ko‘llarda sho‘r suv ostida yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘l yuzasidan boshlab yangi cho‘kkan osh tuzi qatlami - galit yotadi, qalinligi bir necha sm dan 75 sm gacha (Lavlyakan VIII). [6]

Ko‘llardagi galit ostida qora loy bilan ifloslangan astraxanit yotadi, uning qalinligi 6 m gacha yetadi. Lyavlyakan ko‘llari guruhida mineral tarkibida astraxanit ustunlik qiladi (Lyavlyakan I ko‘lidan tashqari), shunindek galit ham muhim rol o‘ynaydi (2-rasm).

Lyavlyakan I ko‘lida sho‘r suv ostida ko‘lning markaziy qismida qalinligi 0,2-0,5 m bo‘lgan galit qobig‘i yotadi. Galitning tagida astraxanit qatlami yotadi. Galit tarkibida 15% miqdorida natriy sulfati va magniy aralashmasi mavjud. [2-6]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Бедер Б.А. К вопросу об изучении минеральных вод и соляно-озерных озер Узбекистана // Материал по гидрогеологии и инженерной геологии УзССР. Вып.1, Комитет наук УзССР, Ташкент. 1935. 450 с.
2. Бедер Б.А. Результаты рекогносцировочного обследования соляных озер Тускан, Мулалы и др. УзССР и КазССР, Ташкент. 1946.
3. Бергман А.Г. Краткие сведения о соленых озерах Муллалы, Алеули, Агитма, Чингильды, Султан-Санджар, Ходжали-Саят, Денгиз-Куль //месторождения, геологическое строение, состав рапы, ориентировочные запасы солей, описание соляных куполов, 1934. С. 55-61.
4. Дзенс-Литовский А.К. «Почва окрестностей озера Мулалы». 1934. 280 с.
5. Мирзаев А.У., Плещенко И.В. Минеральные сили современных озер Центральных Кызылкумах//Актуальные проблемы геологии, геофизики и металлогении. Материалы научно – практической конференции 2017 г. 314-318 с.
6. Рубанов И.В. «Современные солевые отложения Центральных Кызылкумов» 1961 г. 71 с.